

Дерево до неба (народна казка)

Автор Невідомий

Десь за горами, за лісами, не знати в якій державі жив раз один цар. Старий уже був. Держава велика, а наслідника нема. Тільки одна донька.

Підросла дівка, вже на одданні, і цар почав думати, як би дочку видати заміж, зняти клопіт із старечих плечей: керувати на старість державою — то не легка справа!

Дав по всіх сусідніх краях знати, аби приїздили до нього сватачі. Який хлопець полюбитися доньці, той візьме її за жінку. Як це оголосили, з усіх сторін світу почали сходитися герцоги, барони та і прості хлопці, хто дуже красивий був.

Кожний хотів статися царем і взяти собі красуню за жінку.

Айбо дівка подивилася на одного, на другого, на третього. Не сподобалися їй. І сказала батькові, що немає дяки віддаватися.

Цар розсердився:

— Донько, подумай добре! Я вже старий. Час мені на відпочинок.

Але дівка мудрує.

Був у царя чудовий сад навколо палацу, такий прекрасний, що подібного на цілому світі не було. Які лише на світі ростуть — у теплих, гарячих краях — квіти і дерева, такі там були. А серед того саду росло дерево вже таке високе, що верху його ніхто не міг бачити. Цим деревом-чудом дуже пишався цар.

Одного разу, коли доньці уже надокучило слухати докори за одруження, вона вийшла в сад. Сонечко гріло. День був ясний, теплий.

Ходить дівчина межи квітами й бесідує з ними:

— Не бійтеся, квітоньки, не лишу я вас, хоч як нянько буде намагатися видати мене за якогось далекого принца.

Та одного ясного дня зібралася хмара, загриміло, заблискало й затемнілося... Випав страшний град. Тривало це недовго. Знову небо прояснилося і почало сонечко світити.

Але сад був чорний од спустошення: всі квіти поламані, листя з дерев збите... І все геть посохло, як би гарячою водою було спарене.

Вийшов цар з палацу і не впізнав саду. Постарів, але такого ніколи не бачив, ніде ні квітки, ні листка. Аж плакати хочеться. Кличе доньку. А вона не озивається. Шукав, шукав — не знайшов. Кличе слуг. Ті бігають, питають... Нема!

Злякався цар. Послав вісті, куди лише міг. Потім надіслав своїх гінців у чужі держави й пообіцяв тому, хто знайде доньку, ціле своє царство.

Тисячі людей шукали царівну, але та пропала, наче земля її проковтнула.

Дуже журиться цар. Одна в нього була дочка і зникла. Ніщо йому не миле. З великого жалю захворів.

Ходять до нього лікарі, та задар: хирів і хирів.

Раз задрімав цар у саду, й приснилося йому, що того дня, коли страшна буря

пройшла серед дня, у хмарі був семиголовий змії. Він ухопив його доньку й поніс на верх високого дерева. А на тому дереві стоїть зміїв палац, у ньому полонянка...

Пробудився цар і думає собі:

"Сон сном, але може бути й правда. Бо того дня справді моя донька пропала. Ану, спробуймо!"

І дав знати по усіх державах, що якби знайшовся такий витязь, котрий вилізе на височезне, аж до неба, дерево й визволить його доньку, то віддасть її за нього заміж і всі володіння передасть йому.

Ой, як почули це молоді люди, почали сходитися із цілого світу до царського двору: герцоги, барони, графи, навіть гарно вбрані циганські легені... Котрий себе хоч трохи вважав лазієм, кожний голосився у царя, бо кожний мав охоту стати його наслідником. Лізли — одні вгору, інші вниз. Декотрі піднялися так високо, що ледве їх уже було видно, але далі не могли і злазили.

Так тривало день, другий, третій... Далі — тиждень, два... Успіху ніякого!

Та був у царя один свинарчук — колись давно королі й царі мали стада всякої худоби. Дивився, дивився, як пани намагаються вилізти на дерево, й думає собі:

"Гей, коби цар дозволив мені, приніс би я од змія його дівку!"

Й не перестав думати про це, коли доглядав стадо. Навіть якось проговорив уголос:

— Гей, коби цар дозволив мені!

А стара свиня-льоха почула ці слова, підійшла до нього, почухалася й каже:

— Газдо, спіши до царя й проси дозволу лізти. Ти вилізеш на високе дерево і визволиш дівку. Я тебе добре знаю. Сю пораду даю через те, що ти нас чествував. Най цар заріже старого безрогого буйвола, най з нього злуплять шкіру, а з тої шкіри най накаже пошити для тебе три кожухи.

Іван послухав стару льоху й пішов до царя. Той сидів зажурений в саду, дарма його смішив придворний блазень.

— Чого, Іване, ти прийшов?

— Пресвітлий царю! Бачу, тут багато лазунів. Дозвольте й мені лізти. Обіцяю, що приведу вам принцезну-доньку.

Засміявся цар, хоч невесело в нього на душі:

— Тобі, Іване, на дерево лізти? Ліпше приголосися цьому дурневі за помічника. Дурна твоя бесіда!

Розсердився хлопець:

— Пресвітлий царю, дозвольте мені лізти! Тоді цар питає свого блазня:

— Но, що ти скажеш на Йванову бесіду?

— Дайте мені Івана помічником, бо він ще дурніший, аніж я. Гірше розсердився легінь.

— Пресвітлий царю,— каже грізним голосом,— не слухайте дурного, бо з дурної дірки дурний вітер віє. Накажіть зарізати безрогого буйвола та із його шкіри пошити три кожухи. Й дозвольте мені лізти. Якщо вернуся без принцезни, робіть з моєю головою, що захочете.

Дивиться цар на хлопця і думає: "Тут уже не фігля",— і говорить.

— Добрі є. Буде, як ти хочеш. Заб'ємо буйвола. Але пам'ятай, що без моєї доньки щоб ти не вернувся! Як не приведеш її, упати із дерева і ліпше зломи собі голову. Бо коли сам не зломиш, то кат тобі її відрубає.

Вернувся Іван до своїх свиней. А цар дав наказ зарізати буйвола й пошити з його шкіри хлопцеві кожухи. Як було готово, покликав Івана:

— Зробили по-твоєму. Візьми кожухи й можеш лізти. Або царство, або смерть!..

Іванові більше не треба казати. Одягнув один кожух, а інші два прив'язав на плечі. Узняв сокиру і пішов під дерево. Людей — страх! Усі чекають...

Іван оглянув дерево і зняв сокиру. Став на сокиру, потім вийняв і зняв над головою: так піднімався все вище і вище. Скоро зник з очей.

Цілий день ліз, а понад вечір вже кожуха на грудях порвав. А лізти ще високо. Одяг на себе другий кожух — знову лізе, лізе... Та через день подерся і той.

— Но, кожухе,— каже третьому, коли на себе одягнув,— хоч доти держи, доки я до першої гілляки долізу.

І доліз до гілки, котра рівно вбік росла.

Хлопець сів на гілку і говорить сам собі: "Іване, вернися!" А другим голосом: "Іване, не вертайся, лізь сміливо далі!"

І доти доліз, що подерся і третій кожух: груди — у крові...

Не зважав на це Іван. Добрався вже до першого листя, зажмурих очі й каже:

— Но, світе, здоров був! Або виграю, або програю!

І з зажмуреними очима скочив на перший лист. Лиш простерся...

Розплющує очі, а тут такий світ, як і долі, звідки він прийшов: трава росте, поля, ліси, гори...

Йде, йде. Блудить. Нараз бачить: на горі палац обертається на качачій нозі.

Вдарив Іван сокирою в цю ногу, й палац зупинився. Навколо двері й брами нараз повідчинялися, і хлопець — шмиг! — у царський двір. В ту ж мить усі двері зачинилися, і палац знову крутиться.

Іде Іван, розглядається, а ніде нікого. Коли зайшов у палац, біжить до нього дівчина. Дивиться, а то царська дочка! Вона до нього:

— Ой Іванку, як ти сюди потрапив?

— Не питай нічого, збирайся до нянька, бо той вмирає за тобою.

Вона як це почула, то аж зблідла:

— Іване, не кажи такого, бо коли тебе почує змії, мій чоловік,— зразу кінець буде і мені, й тобі!..

Не встигла договорити, а змії уже тут: сім голів, і з кожної гортанки палахкотить полум'я, на сім метрів усе палить. Злякався Іван.

— Що се за творіння? — питає змії.— Відразу йому кінець. Дівчина осмілилася і заговорила:

— Се ж мій вірний слуга! Не може без мене і прийшов сюди, аби й тут мені служити!

Змій притих, та хмураво ще поглядає на Івана.

— Добре, не вб'ю тебе. Але задар хліба не будеш їсти. Йди за мною. Дам тобі роботу.

Йде Іван за змієм. У кінці двору хлів. Змій відімкнув двері, а там на помості лежить кінь, бідний-пребідний: мухи бринять над ним, шкіра облізла. Не може встати, лише крекче.

— Видиш цього коня? Будеш його доглядати, годувати і поїти. Давай йому доста всього, але того не дай, що буде просити.

— Та як то все давати, а що просить — не дати?

— Я тобі сказав, а ти виконуй! І йде геть. Потім вернувся:

— Іване, міркуй! Якщо спробуєш мене обдурити, твоє життя кінчиться...

Почав Іван носити коневі їсти: доброго сіна, конюшини, вівса, ячменю. А кінь і в рот не бере. Лежить і голову не підводить. Іван пошкодував його, гладить і приговорює:

— Їж, конику, їж... Може, поздоровшаєш. Я тебе по-людському буду обслуговувати.

Кінь слухає, слухає і людським голосом озвався:

— Виджу, хлопче, ти доброго серця. Ай-бо задар силуєш мене їсти сіно та овес. Се не моя їжа.

— А чим же тебе годувати?

— Я їм гарячу грань, а п'ю полум'я. Давай мені грань і напувай полум'ям, тоді буду здоровий.

— Але шаркань наказав того не давати, що будеш просити!

— Як ти слухатимеш змія, то не визволиш принцезну, бо я знаю, що ти би хотів її урятувати. А тут нема нікого, хто може змія знищити, лиш я. Через це він мене отак мучить, аби я загинув.

— Проси, конику, що хочеш! Все дам, аби визволив принцезну!

— Я від тебе багато не прошу. Лиш у неділю, коли шаркань полетить за гори, спали козел дров, а я грань поїм. І буде все гаразд. Та будемо діяти таємно.

Так і сталося. Коли була неділя, змії розпростав крила й полетів. Іванові тільки того й треба. Запалив дрова. Ще вони не догоріли, набрав лопату жару і поніс коневі. Кінь одним духом проковтнув і вже годен був підвести голову. Поніс Іван другу й третю лопату жару. Як це кінь з'їв, уже й на ноги встав.

Тоді Іван зняв з нього ланцюги. Кінь вибіг на двір, поковтав усе полум'я й поїв усю грань.

Іван приглядається: коник не простий! Шерсть золота, замість чотирьох у нього п'ять ніг, крила зверх лопаток стирчать.

— Но, Іване, виконав ти все, що я тобі казав. Починаймо діяти, доки шарканя не є. Йди у пивницю: там є сідло, шабля і вуздечка. Принеси на мене. Поспішай!

Пішов Іван. Шукає, шукає — бачить змієві бочки із вином. Намацав у потемку сідло, шаблю, вуздечку. Взяв і несе. Якраз вийшов з пивниці, а змії на дверях!..

— Що ти наробив, хлопче? Ти мене обдурив. Тепер пропадеш! Вихопив із рук Івана шаблю й хоче йому відрубати голову.

Той просить:

— Відпусти мене, ніколи більше тебе не обдурю...

— Не відпущу, мусиш тут загинути. Ай-бо наперед вип'ємо вина за твої гріхи.

Завів Івана знову до пивниці, розбив бочку, наляв собі й хлопцеві по одному відрові. Змій п'є, а Йван просить:

— Відпусти мене.

— Не відпущу. Тепер вип'ємо за мої гріхи.— І знову наляв собі відро вина. Далі — друге, третє, четверте... Сім відер вина випив! Сп'янів і розум стратив. Танцює, співає, ходить узад-уперед, крутиться. А тоді впав і заснув як мертвий.

Іван зрадив: узяв тихенько шаблю й хоче рубати змія. Але думає собі: "Одну голову відітну, а шість ще зостанеться. Змій прокинеться одразу і знищить мене!"

Вхопив сідло й вуздечку і побіг до татоша. Розповів, що сталося в пивниці.

— Дуже добре ти зробив, що не чіпав шарканя. Ти би його не вбив. Давай сюди сідло!

Кінь фукнув, і з сідла вся іржа пропала, а появилось дорогоцінне каміння.

— Сідлай мене й тікаймо! Осідлав Іван татоша.

— Но, куди йдемо?

— Не питай. Чимскоріше маємо вибратися звідси! Піднявся кінь. Летів, летів, і зрештою, у темному лісі спустився на землю.

— Но, Іване, тут, у цьому лісі, є дикий кабан. Уважай, бо дикуна мусимо забити. В його голові — живий заєць, і того треба вбити, а у зайця в голові діамантова шкатулка, і в тій шкатулці сім жуків. У тих жуках і є сила шарканя. Якщо їх вб'ємо, він утратить міць. Дивись, біжить на нас дикуна...

Глянув Іван: дикуна величезний, а ікли, як шаблі. Роззявив пащу й женеться на них... Кінь підхопився у повітря, й, коли п'ятою ногою вдарив кабана в голову, той лише простягся.

Іван шаблею розколов йому голову, а звідти нараз вихопився заєць. Іван на коня. Кінь наздогнав зайця й ногою вбив його.

Тоді Йван спокійно зліз із свого татоша, розтяв зайцеві голову й вийняв діамантову шкатулку. А в шкатулці жуки дзижчали, як мотор.

Іван розглянувся й побачив плескуватий камінь. Поклав шкатулку на той камінь, а другою брилою так гепнув, що із жуків і сліду не стало!

— Но, можемо спокійно вертатися,— каже йому кінь. Іван сів на коня й прилетів у палац.

Дивиться — серед двору змії ледве повзе, на ноги звестися не може. Коли Іван приступив до нього, той жалісно сказав:

— Гей, Іване, знищив ти мене, відібрав мою силу.

— Не лише силу, а й життя твоє візьму, й царівну заберу.

— Іване, все бери, що маю: золото, срібло, діаманти,— тільки життя мені лиши! Я ж тебе не вбив...

— Ні! Тут тобі смерть! — Ухопив шаблю й усі сім голів повідрубав. Змієва кров до

колін на дворі текла...

Іван зайшов у палац і каже принцезні:

— Можемо збиратися додому. Вільна путь!

Дівчина не вірить. Глянула через вікно, а надворі повно крові.

— Йой, Іванку, понеси мене до мого нянька!

— Понесу!

Дівчина бере свої речі, а Йван вийшов надвір, проходжується й думає: "Сюди я виліз. А як звідси вибратись? Може, мені самому вдалося би злізти, а з дівчиною..."

Сказав про це принцезні. Тепер обоє журяться, ходячи по дворі.

— Ліпше було б зі змієм помиритися,— каже дівчина. Ходять смутні. Нараз перед ними — дурк! — з'явився кінь.

— Чого журишся, мій газдо?

— Тяжке діло вибратися звідси...

— Не журися! Готові обоє?

— Готові...

— Тоді сідайте на мене! Сіли на коня. Татош каже:

— Зажмуріться!

Зажмурили очі й лише чують, як гучить повітря. Летять кудись зі страшною швидкістю.

Через кілька хвилин кінь дубнув ногами, гейби на тверде скочив.

— Розплющіть очі й розгляньтесь...

Відкрили очі, бачать — вони у нянька серед двору! А тут багато людей. Всі засмучені.

— Що сталося?

— Цар на смерті!

Принцезна й Іван швидко побігли до палати. Цар лежить — одна нога в могилі...

А коли донька проговорила, старий, почувши її голос, нараз розплющив очі. Відразу схопився зі смертної постелі. Здоров'я повернулося, почав говорити. Коби була музика, то і танцював би! Аж помолодшав.

— Як ти тут опинилася?

Тоді дівчина розповіла нянькові про все, що трапилося. Цар вислухав і каже:

— Іванку, був час, що я тебе хотів призначити помічником дурня. Ай-бо межі нами була й така угода: як приведеш мою дочку, будеш моїм зятем. Даю за тебе єдину доньку і призначаю своїм наслідником.

Загнав за гудакми. З'явилися цигани, й почалася велика гостина.

Два тижні справляли молодим весілля. Цар прикликав не лише царедворців, але й весь народ. І криві, і сліпі гуляли, танцювали.

Іван перебрав царство і ще й тепер царює, як не вмер...